

ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ГУМАНІТАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Голова вченої ради
факультету _____

_____/_____
Протокол N ____
«__» _____ 2025

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

з підготовки до семінарських занять з дисципліни «Філософія свободи»

Рівень вищої освіти бакалаврський

Спеціальність - В10 філософія

Освітня програма - політична філософія

УДК
М 54

Упорядник: Астапова-Вязьміна О.І. к.філос.н., доцент

Рецензент: Бойко А.І., д.філос.н., професор

М 54 Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Філософія свободи» для здобувачів освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності В10 «Філософія» денної форми навчання / [Упоряд. Астапова-Вязьміна О.І.]; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2025. 14 с.

У методичних рекомендаціях міститься інформація щодо підготовки до семінарських занять навчальної дисципліни «Філософія свободи». Подано тема, мета, план семінару, теми для доповідей, проблемні питання, рекомендації до кожного семінарського заняття, список основної та додаткової літератури для опрацювання. Для студентів спеціальності В10 «Філософія».

Мета та завдання навчальної дисципліни:

Мета: з'ясування складності та багатоаспектності феномену свободи; вміння орієнтуватися у розмаїтті її концепцій; напрацювання ідей, що можуть стати підґрунтям для створення студентами власного розуміння і обґрунтування свободи. Проблематика свободи була рушійною силою і творчої, і деструктивної волі у людському житті та суспільному бутті. Особлива увага має бути звернена на значення концептів свободи для виникнення і підтримки демократичних суспільних станів.

Завдання навчальної дисципліни:

- формування критичного освоєння історико-філософської спадщини в аспекті ознайомлення з найвагомішими концепціями свободи упродовж інтелектуального і цивілізаційного розвитку людства;
- з'ясування особливостей взаємозв'язку між поняттями свободи й необхідності в історико-філософському процесі й трансформацію його на відношення «свобода/відповідальність»;
- продемонструвати взаємозв'язок між «правом на свободу» і «правом на життя» як головну проблему філософії свободи;
- показати роль концепцій свободи в розвитку філософії права й правової культури суспільств та політичних режимів;
- показати, що індивідуальна свобода людини здійснюється як демократична громадянсько-правова соціальна, економічна і політична реальність;
- з'ясування взаємозв'язку між індивідуальною, соціальною та політичною свободою у практичному здійсненні західного типу цивілізації;
- визначити ключові виклики перед розумінням свободи, що обумовлені глобалізацією і нейро-дослідженнями;
- розкрити проблему свободи і свободи волі в аспекті сучасних нейродосліджень;
- вміти аналізувати соціальні процеси в площинах таких концептуальних координат, як *свобода – ненасилля, свобода – насилля; свобода – репресивність, ненасилля – соціальна активність, свобода – примус.*

На вивчення дисципліни відводиться 120 годин, 4 кредити
Форма контролю - залік

Семінар 1.

Тема: *Поняття свободи*

Мета та завдання семінару: *Розкрити суперечливість поняття свобода та дослідити різні аспекти дослідження свободи.*

План:

1. Критерії вільного вчинку за Арістотелем: критерій знання, критерій контролю.
2. Криза світорозуміння епохи і людини ХХ–ХХІ ст.

3. Осмислення проблеми свободи.
4. Ключові ідеї свободи їх інтерпретація і розвиток у сучасній філософії.

Теми для доповідей:

1. Спінозівсько-гегелівський класичний дискурс свободи: діалектика свободи та необхідності.
2. Розгляд свободи в контексті суспільного життя людини
3. Основні принципи трактування поняття свободи в Античності на прикладі філософії Платона й Аристотеля.

Проблемні питання:

1. Дискусія Монтеск'є про свободу в праці «Про дух законів»
2. «Дві концепції свободи» І. Берліна: проблемність визначення свободи
3. Сутність дискусії про відносини між лібералізмом та лібертаризмом

Рекомендації: 1. Починайте аналіз творів Аристотеля з прикладу «критерію знання» в епоху алгоритмічних маніпуляцій. 2. Розгляньте, чи можна вважати вчинок вільним, якщо він спровокований таргетованою рекламою. 3. Використовуйте сучасні дискусії про лібертаризм для аналізу децентралізованих систем (криптовалюти, DAO). 4. Зверніть увагу на те, як «криза світорозуміння» корелює з втратою приватності в мережі. 5. Обґрунтуйте діалектику Спінози через сучасне поняття «необхідності» дотримання цифрової гігієни.

Література:

1. Хрестоматія: "Соціальні, економічні та релігійні виміри свободи: Збірник текстів" / Уклали: А. Карась, Ю. Біленко. ЛНУ ім. І. Франка, 2002.
2. Карась А. Філософія громадянського суспільства у класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях. Київ-Львів, 2003. 540 с.
3. Лібералізм. Антологія. Київ: Смолоскип, 2002.
4. Націоналізм. Антологія. Київ, Смолоскип, 2000.
5. Аристотель. Політика. К.: Основи, 2000.
6. Берлін І. Чотири есе про свободу. К.: Основи, 1994.
7. Пейн Т. Права людини / Пер. з англ. Львів: Літопис, 2000.
8. Руссо, Жан-Жак. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / Пер. з фр. та ком. О. Хома. К: Port-Royal, 2001.
9. Мілл Дж. С. Про свободу. К.: Основи, 2001.
10. Рідель М. Свобода і відповідальність // Ситниченко Л. А. Першоджерела комунікативної філософії. К.: Либідь, 1996. С. 68-84.
11. Фітцджеральд Д. "Ідея свободи" М. Адлера // Соціальні, економічні та релігійні виміри свободи: Збірник текстів. С. 5-13.
12. Грінфельд Лія. Типи націоналізму // Націоналізм. Антологія. – К.: Смолоскип, 2000. С. 688 – 704.
13. Гусєв В. Метафізика свободи (з історії філософії Нового часу). Наукові Записки НаУКМА. 1999. Т. 8. Філософія. Право. С. 27–35. 13
14. Дахній А. Проект герменевтичної феноменології Мартина Гайдеґера в контексті еволюції його мислення. *Sententiae*. 2012. № 1 (XXVI). С. 69–81.
15. Дахній А. Фактично-історичний вимір досвіду у філософії раннього Гайдеґера. Філософська думка. 2011. № 5. С. 76–88.

- 16.Schmidtz D., Brennan J. A Brief History of Liberty, Wiley-Blackwell, Oxford 2010
- 17.Patterson O. Freedom. Volume I: Freedom in the Making of Western Culture, Basic Books, New York 1991
- 18.Wilson B.: What Price Liberty?, Faber and Faber, London 2009
- 19.Grayling A.C. Towards the Light: The Story of the Struggles for Liberty and Rights, Bloomsbury, London 2007.
20. Dennett D. Freedom Evolves, Penguin, London 2003.
- 21.Stone P. Popular Rule without Popular Sovereignty
<https://doi.org/10.3167/dt.2024.110203>

Додаткова література:

- 1.Арендт Х. Що таке свобода? // Арендт Х. Між минулим і майбутнім. – Київ: Дух і Літера, 2002. – С. 151-182.
- 2.Гаєк Ф. Цінність свободи // Лібералізм. Антологія. 2-ге видання. – К.: Смолоскип, 2009.
- 3.Булатов М. О. Головні етапи розвитку поняття свободи в історії європейської філософії // Людина в цивілізації XXI століття: проблема свободи. – К.: Наукова думка, 2005. – С. 5-49.
- 4.Валіцький А. Марксизм і стрибок у царство свободи. Історія комуністичної утопії. Пер. з польської. К.: Всесвіт, 1999. 509с.
- 5.Карась А. Переусвідомлення природи людини і свободи у призмі нейродосліджень і семіотики // Феномен свободи у контексті цивілізаційних викликів XXI ст. Львів, 2019. С. 143-155.
6. Лосик О. Феномен свободи і французький постмодернізм. Львів, НТШ, 2016. 302 с.
- 7.Пітер ван Інваґен. Нарис про свободу волі / пер. з англ. К.: Дух і літера, 2016. 366 с.
- 8.Свааб Д. Ми – це наш мозок / пер. з нім. Харків, 2017.
- 9.Свендсен Л. Фр. Г. Філософія свободи. Львів: видавництво Анетти Антоненко, Київ: Ніка-Центр, 2016. 336 с.
- 10.Маланюк Є. Малоросійство / Книга спостережень. Том другий. Торонто: Гомін України, 1966. С. 229-247.
- 24.Пінкер С. Просвітництво сьогодні. К., 2020.
- 11.Тейлор Ч. Що негаразд з негативною свободою // Лібералізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2009. С. 620-639.

Семінар 2.

Тема: Свобода в християнському Середньовіччі та проблема сприйняття досучасної Європи

Мета та завдання семінару: розкрити особливості розуміння свободи в епоху Середньовіччі та трансляція ідей свободи в Європі

План:

1. Політична свобода в Античності та Середньовіччі
2. Хрестові походи та релігійні завоювання Західної Європи
3. Європейська свобода та християнство
4. Свобода і сваволя. Особливості візантійського і римського витлумачення державної влади й індивідуальної свободи вибору людини.

5. Поділ влади на церковну і світську як духовно-правова передумова громадянського поступу.
6. Рух реформації і протестантизму. Мартін Лютер про дух свободи.

Проблемні питання:

1. У чому полягає відмінність між свободою в античності і свободою в модерний час
2. У чому полягає зв'язок між політичною свободою і правами людини?
3. Охарактеризуйте головні принципи і ключові концепти релігійного контексту тлумачення свободи, зокрема, християнського.
4. Чи є тотожними висловлювання «людина є вільною від природи» і «людині дарована свобода волі»? Поясніть свою думку, опираючись на міркування Августина Блаженного.
5. Чому Ханна Арендт вважає, що християнська традиція стала вирішальним фактором для історії проблеми свободи?
6. Як ви розумієте взаємозв'язок між свободою і необхідністю?
7. Значення свободи в процесі історичного розвитку людини і людства.

Теми доповідей:

1. Свобода як спасіння через покаєння і віру та любов.
2. Любов як шлях індивідуального звільнення.
3. Свобода як рівність усіх людей перед Богом.
4. Ствердження Творіння як джерела природного права і свободи.

Рекомендації: 1. Порівняйте середньовічну ідею «дарованої свободи волі» з сучасними концепціями нейропластичності. 2. Розкрийте актуальність Реформації як першого досвіду «інформаційної свободи» після винайдення друкарства. 3. Проаналізуйте поділ влади на церковну і світську як фундамент для сучасного принципу стримувань і противаг. 4. Використовуйте ідею «любви як шляху звільнення» для критики сучасної культури споживання. 5. Обґрунтуйте або спростуйте тезу Арендт про християнське походження внутрішньої свободи у світі зовнішнього контролю.

Порівняйте «рабство волі» Лютера з сучасною нейробіологічною критикою свободи волі (Д. Свааб): чи є ми заручниками свого мозку так само, як колись були заручниками напередвизначення?

Література:

1. Хрестоматія: "Соціальні, економічні та релігійні виміри свободи: Збірник текстів" / Уклали: А. Карась, Ю. Біленко. ЛНУ ім. І. Франка, 2002.
2. Карась А. Філософія громадянського суспільства у класичних теоріях і неklasичних інтерпретаціях. Київ-Львів, 2003. 540 с.
3. Мілл Дж. С. Про свободу. К.: Основи, 2001.

4. Рідель М. Свобода і відповідальність // Ситниченко Л. А. Першоджерела комунікативної філософії. К.: Либідь, 1996. С. 68-84.
5. Курціус Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя. - Львів: Літопис, 2007. С. 85-87, 229-241, 454-461, 541-547.
6. Лютер М. Про рабство волі. (Відповідь Е. Роттердамському). <https://www.litmir.me/br/?b=117541> або <https://web.archive.org/web/20100913040415/http://svitlo.by.ru/bibloteka/luter/rab01.htm>
7. Карась А. Свобода в Середні віки. Текст лекції. Рукопис. Спроул Р.Ч.. Бажання вірити. Дискусія з приводу свободи волі. (До "суперечки з пелегіанством") // <http://www.reformed.org.ua/3/735/3/Sproul>
8. Астапова-Вязьміна О. І. Гайдеггер та Сковорода: спроба порівняльного аналізу метафізичних вимірів свободи // Культурологічний альманах, 2022 (4), 92–98. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.4.11>

Семинар 3

Тема: Індивідуальна свобода як передумова громадянського суспільства.

Мета та завдання семінару: розкрити особливості розуміння свободи – необхідності – насильства у філософії Нового часу.

План:

1. Томас Гоббс про свободу, необхідність і розум.
2. Свобода і рівність та ліберальна традиція свободи.
3. Джон Локк про свободу і громадянські права як умову поділу влади і подолання тиранії й деспотії.
4. Розрізнення між «природною свободою» і «свободою громадянською», або соціальною.

Проблемні питання:

1. Чому концепція Т. Гоббса вважається найреволюційнішою соціальною теорією для свого часу?
2. Яке значення користі, вигоди та згоди відносно «природного закону» за Дж. Локком? 3. У чому полягає його відмінність від Гоббса?
4. Індивідуальна свобода як основа політичного звільнення від тиранії.
5. Що є джерелом породження власності та привласнювання того, що «спочатку не належало нікому» (за Локком)?
6. Чому, з погляду І. Канта, свобода є основою моральної автономії людини?

Теми для доповідей:

1. Руссо Ж.-Ж.: від природного права до «природного закону»
2. Екзистенційний аргумент на користь свободи волі
3. Сучасна свобода як «нова автономія»

Рекомендації: 1. Застосуйте теорію суспільної угоди Гоббса до аналізу безпеки в інтернеті та «цифрового Левіафана». 2. Розгляньте «природну свободу» Локка через право людини на володіння власними персональними даними. 3. Проаналізуйте концепцію моральної автономії Канта як захист від соціальної інженерії. 4. Дослідіть межу між правом на життя та правом на свободу в умовах

глобальних пандемій. 5. Використовуйте екзистенційний аргумент для обґрунтування відповідальності за контент, що поширюється.

Переосмисліть «власність» за Локком: чи є наші метадані частиною нашої «природної власності», яку ми відчужуємо на користь тех-гігантів?

Література:

1. Хрестоматія: «Соціальні, економічні та релігійні виміри свободи: Збірник текстів» / Уклали: А. Карась, Ю. Біленко. ЛНУ ім. І. Франка, 2002.
2. Карась А. Філософія громадянського суспільства у класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях. Київ-Львів, 2003. 540 с.
3. Лібералізм. Антологія. Київ: Смолоскип, 2002.
4. Локк Дж. Два трактати про правління. – К.: Основи, 2001. – С. 10-12; 157-162; 170-183; 195- 199; 2077-208; 242-251.
5. Кант І. Відповідь на запитання: Що таке Просвітництво?// Мислителі німецького романтизму. – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2003. – С. 158-161.
6. Garrard G. Rousseau's Counter-Enlightenment: A Republican Critique of Philosophes. Albany — N Y: State University of New York Press, 2003.
7. Abbas T. Extremism: a philosophical analysis by Quassim Cassim: a review <https://doi.org/10.1080/17539153.2022.208209>

Семінар 4

Тема: Проблема політичної свободи. Англо-американська традиція свободи

Мета та завдання семінару: ознайомитись із джерелами англійської традиції свободи: англосаксонська громада й англійське громадське право.

План:

1. Англійська революційна практика (1640-1688).
2. Трагічний досвід свободи й революційної боротьби О. Кромвеля.
3. Свобода і рівність у демократичному суспільстві.
4. Терпимість, плюралізм і свобода.
5. Правове гарантування свободи.
6. Американський опір колоніальній політиці: від Декларації Незалежності до Конституції.

Проблемні питання:

1. В чому, на Ваш погляд, полягають витoki уявлень про свободу, сформовані в англосаксонській традиції?
2. Яка роль греко-римських правових уявлень в англо-американській традиції свободи і права?
3. В чому полягає відмінність англійського громадського права від римського права?
4. Яка ідея римського права є найважливішою щодо відношення між владою і народом?
5. Окресліть характерні особливості традиції громадського права.

6. Вкажіть на три головних елементи громадського права, згідно з англійською традицією.

7. Охарактеризуйте головні принципи американської Декларації про незалежність 1776 р.

8. Назвіть найважливіші принципи американської Конституції й розкрийте їхнє філософське підґрунтя.

Теми доповідей та рефератів:

1. Три джерела англійської традиції свободи

2. Політична свобода в континентальній традиції та її національні особливості.

3. Національність і представницьке врядування.

4. Проблема демократичного врядування і справедливого суспільства

Рекомендації: 1. Проаналізуйте принципи американської Конституції в контексті сучасного права на анонімність та свободу слова. 2. Розгляньте «терпимість і плюралізм» як ліки проти сучасної поляризації суспільства. 3. Зверніть увагу на роль громадського права у захисті індивіда від державного стеження. 4. Обговоріть «розважливі конституції» Адамса як модель для побудови цифрової демократії. 5. Дослідіть зв'язок між економічною свободою та можливістю політичного опору.

Розгляньте «**Декларацію незалежності**» через призму сучасного прагнення до цифрового суверенітету та незалежності від платформних монополій.

Література:

1. Хрестоматія: «Соціальні, економічні та релігійні виміри свободи: Збірник текстів» / Уклали: А. Карась, Ю. Біленко. ЛНУ ім. І. Франка, 2002.

2. Карась А. Філософія громадянського суспільства у класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях. Київ-Львів, 2003. 540 с.

3. Еліас Н. Процес цивілізації. К.: Альтернативи, 2003. С. 390-398, 502-516.

4. Токвіль А. де. Про демократію в Америці. У двох томах / Пер. з франц. – К.: Всесвіт, 1999. – С. 51-60; 63-70; 149-150; 186-189; 208-210; 234-251; 316-319

5. Shklar, J.N., Rereading the Social Contract // Shklar J.N. Political Thought and Political Thinkers / Ed. S. Hoffmann. Chicago: The University of Chicago Press, 1998. P. 271.

6. Schneewind J.B. The Invention of Autonomy: A History of Modern Moral Philosophy. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

7. Livingston D. Philosophical Melancholy and Delirium: Hume's Pathology of Philosophy. Chicago: Univ. of Chicago Press, 1998. Esp. 383-407.

8. Botterill G. Hume on Liberty and Necessity // Reading Hume on Human Understanding / Ed. Peter Millican. Oxford: The Clarendon Press, 2002.

9. Токвіль А. де. Свобода і рівність у демократичному суспільстві // Консерватизм. Антологія. – К.: Смолоскип, 1998. – С. 257-276.

10. Адамс Дж. Розважливі конституції Америки / Пер. з англ. // Консерватизм. Антологія. – К.: Смолоскип, 1998. – С. 494-505.

11. Hannan D. *Inventing Freedom: How the English-Speaking Peoples Made the Modern World*. New York: Harper Collins World Publishers, 2013
12. Herman A. *How the Scots Invented the Modern World*. New York: Three Rivers Press, 2001.

Семинар 5.

Тема: Політико-історична контекстуалізація свободи: Французька традиція свободи і французька революція

Мета та завдання семінару: розкрити відмінності між англійською та французькою традиціями свободи, охарактеризувати французьку модель свободи для аристократії

План:

1. Монтеस्क'є (1689-1755): конституційна основа справедливого врядування. Громадянські чесноти і конституція.
2. Відмінність між англійською і французькою традиціями свободи
3. Ж.-Ж. Руссо про філософські принципи завоювання свободи.
4. «Декларація Прав людини і громадянина».
5. Ідейні передумови і причини виродження революційної свободи в практику терору й етатизму.

Проблемні питання:

1. Запропонуйте характеристику походження суспільного зла, згідно з філософією Руссо.
2. Чи повинне належно сконструйований суспільний лад змінити людську природу?
3. Згідно з поглядами Руссо, чи може людина стати вільною, якщо не змінити людської природи? Хто в силах міняти природу людини?
4. Чи засновники США й автори американської конституції прийняли русоїстську ідею зміни людської природи?
5. За що Констан критично оцінює погляди Руссо, спонукані його палкою любов'ю до свободи? – за поняття: а) колективного суверенітету; б) колективної влади; в) соціальної влади; г) соціального договору; д) індивідуальної свободи”.
6. У чому, на думку Б. Констана, полягає «небезпека для сучасної свободи» і яку роль тут відіграє «частка політичної влади» ?

Теми для доповідей:

1. Особливості політичної думки Просвітництва
2. Ліберально-аристократична модель свободи
3. Б. Констан про "свободу древніх у порівнянні зі свободою сучасних людей"

Рекомендації: 1. Використовуйте критику Констана для аналізу ризиків «колективного суверенітету» в епоху диктатури більшості в соцмережах. 2. Порівняйте «свободу древніх» з сучасним активізмом, а «свободу сучасних» з приватним життям онлайн. 3. Проаналізуйте причини виродження свободи в терор (етатизм) на прикладі сучасних автократій. 4. Дослідіть ідею Монтеस्क'є про розподіл влади в контексті контролю над великими даними. 5. Обговоріть, чи

може «суспільний договір» Руссо виправдати обмеження свободи слова в інтересах безпеки.

Проаналізуйте «виродження революційної свободи» через феномен онлайн-радикалізації: як прагнення до справедливості перетворюється на цифровий терор.

Література:

- 1.Констан Б. Про свободу древніх у її порівнянні зі свободою сучасних людей // Лібералізм. Антологія. – К.: Смолоскип, 2002. С. 411-424. Арендт Х. Що таке свобода? // 2.Арендт Х. Між минулим і майбутнім. – Київ: Дух і Літера, 2002. – С. 151-182.
- 3.Руссо, Жан-Жак. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / Пер. з фр. та ком. О. Хома. Київ: Port-Royal, 2001. 349 с. С. 23-55, 121-164, 186-189. (в Інтернеті: <http://litopys.org.ua/rousseau/rous.htm>)
- 4.Токвіль А. Давній порядок і революція. – К.: К.: Юніверс, 2000. – С. 12-16, 27-37, 74-78, 91- 100,124-133,175-183.
- 5.Пейн Т. Права людини / Пер. з англ. Л.: Літопис, 2000. С. 46-51; 72; 95-97; 144-145. 6.Берк Е. Права людини / Пер. з англ. // Консерватизм. Антологія.К.: Смолоскип, 1998. С. 281 – 286.
- 7.Рьод В. Шлях філософії: з ХУІІ по ХІХ століття. К.:Дух і літера, 2009. С. 133-145,179-185

Семінар 6.

Тема: Два концепти свободи (за Ісаєю Берліном)

Мета та завдання семінару: проаналізувати твір Берліна та визначитись із проблемою позитивної та негативної свободи

План:

- 1.Характеристика підстав розмежування позитивного й негативного концептів свободи.
2. Поняття «негативної» свободи та його концептуальні засади.
3. Поняття «позитивної» свободи, його концептуальні засади. Проблема «справжнього» і «несправжнього» Я.
4. Свобода як вільний вибір і раціональний тип поведінки.
5. Свобода і пошук статусу. Практичні особливості втілення двох концепцій свободи в соціально-політичній прагматиці.

Проблемні питання:

- 1.Чи належить державі підтримувати позитивну свободу своїх громадян?
2. Якими засобами й чинниками суспільство здатне підтримувати позитивну свободу громадян?
3. Яким принципом обумовлюється поділ філософії на два концептуальні напрямки щодо визначення позитивної і негативної свободи?

4. Яким чином І. Берлін розцінює віру частини людей в те, що «свобода – це раціональне самокерування»?

5. Проаналізуйте думку Ісаї Берліна щодо твердження М. Монтеск'є про те, що дух політичної свободи полягає в «можливості робити те, що ми маємо бажати».

6. Чи вважає І. Берлін думку ліберала Е. Берка: «існує доконечна потреба обмежувати право індивіда в його ж інтересах» такою, що відповідає духові ідей лібералізму?

Теми для доповідей:

Концепція свободи І. Берліна може в контексті ліберальних і консервативних теорій.

Рекомендації: 1. Застосуйте «негативну свободу» до аналізу цензури, а «позитивну» до програм цифрової грамотності. 2. Розгляньте проблему «справжнього Я» в умовах, коли алгоритми знають наші бажання краще за нас. 3. Обговоріть, чи є нав'язування «раціональної поведінки» державою формою тиранії. 4. Проаналізуйте концепцію Берліна в контексті боротьби з дезінформацією: чи є обмеження брехні захистом свободи? 5. Дослідіть «пошук статусу» як рушійну силу поведінки в Instagram та LinkedIn.

Чи є «алгоритмічне підштовхування» порушенням негативної свободи, якщо воно не є прямим примусом, але маніпулює вибором?

Література:

1. Берлін І. Дві концепції свободи // Берлін І. Чотири есе про свободу. К.: Основи, 1994. С. 177-232.

2. Берлін І. Дві концепції свободи // Соціальні, економічні та релігійні виміри свободи. Збірник текстів. Уклали Ю. Біленко, А. Карась та ін. – Львів, 2002. – С. 51-91.

3. Берлін І. Два концепти свободи // Лібералізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2009. С. 546-584.

4. Тейлор Ч. Що негаразд з негативною свободою // Лібералізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2009. С. 620-639.

5. Грей Дж. Про негативну і позитивну свободу // Лібералізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2009. С. 600-620. Електронний ресурс: <http://liberalism.politzone.in.ua/articles.php?id=3&page=3>

6. Гаєк Ф. А. Індивідуалізм істинний і хибний // Консерватизм. Антологія. С. 389-401.

7. Berlin I. Two Concepts of Liberty. Oxford: Clarendon Press, 1958.

8. Lent A. Broken Britain: Blame Isaiah Berlin. August 24, 2011 // <http://www.rsablogs.org.uk/2011/adam-lent/broken-britain-blame-isaiahberlin/>

Семінар 7

Тема семінару: Політична свобода в контексті національної ідентичності

Мета та завдання семінару: проаналізувати ідею національного суверенітету в площині свободи вибору та безпеки демократичних завоювань

План:

1. Національна ідея як ідеологія соціальної, політичної й економічної модернізації суспільного життя.
2. Ідея національного суверенітету та її гуманітарна, політична і правова легітимація.
3. Національна ідентичність, ідеологія мультикультуралізму і націоналізму. Свобода вибору і національне укорінення.
4. Революції Гідності. Свобода і патріотизм. Проблема національної ідентичності і малоросійства в Україні.

Проблемні питання:

1. Запропонуйте обґрунтування ідеології і практики мультикультуралізму.
2. Що таке «національна ідентичність» та її місце в системі міжнародного права.
3. Політика свободи як політика гідності

Теми для доповідей:

1. Політика і відчуття належності до нації.
2. Національна ідентичність і мультикультуралізм
3. Проблема свободи і свободи слова в інформаційному суспільстві.

Рекомендації: 1. Розгляньте Революцію Гідності як екзистенційний вибір між свободою і безпекою в умовах гібридної війни. 2. Проаналізуйте роль інформаційних технологій у формуванні «уявлених спільнот» Андерсона. 3. Обговоріть проблему «малоросійства» як добровільної відмови від внутрішньої та політичної свободи. 4. Дослідіть, як ШІ та Deepfakes загрожують праву на істину та демократичному вибору. 5. Використовуйте концепцію Фукуями для пояснення сучасної «політики скривдженості» в мережі.

Проаналізуйте «Державу в смартфоні» (Дія) як нову форму реалізації громадянської свободи: чи спрощує вона доступ до прав, чи посилює контроль?

Література:

1. Шнаппер Домінік. Спільнота громадян. Про модерну концепцію нації. – Харків: Фоліо, 2007. С. 11-85. <http://litopys.org.ua/schnapper/shn.htm>
2. Свендсен Л. Фр. Г. Філософія свободи. Львів, 2016. С. 122-177. https://shron1.chtyvo.org.ua/Svendsten_Lars/Filosofia_svobody.pdf
3. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. К., 2020. С. 17-25, 50-57, 65-78, 105-172. http://loveread.ec/read_book.php?id=82792&p=10
4. Лісовий В., Проценко О. Націоналізм, нація та національна держава // Націоналізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2000. С. 11 – 37.
5. Грінфельд Л. Типи націоналізму // Націоналізм. Антологія. Київ, 2000. С. 688 – 704.
6. Кимліка В. Цінність культурного членства // Лібералізм. Антологія.- К.: Смолоскип, 2002.- С. 385-399.
7. Маланюк Є. Малоросійство / Книга спостережень. Том другий. Торонто: Гомін України, 1966. С. 229-247. <http://resource.history.org.ua/item/0014600>

8. Вейль Симона. Укорінення. Лист до клірика / Пер з франц. К.: Дух і літера, 1998. С. 37 – 117.
- 9.Андерсон Б. Уявлені спільноти. Уявлення щодо походження і поширення націоналізму. К.: Критика, 2001. С. 57-69, 109-143, 177-193
- 10.Сміт Е. Д. Націоналізм та історики / Пер з англ. // Націоналізм. Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. К.: Смолоскип, 2000. С. 282-292.
- 11.Гелнер Е. Нації та націоналізм // Націоналізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2000. С. 292-311.
- 12.Тамір Я. Ідея Людини // Лібералізм. Антологія / Упоряд. О. Проценко і В. Лісовий. К.: Смолоскип, 2002. С. 368 – 385.
- 13.Маланюк Є. Творчість і національність // Маланюк Є. Книга спостережень. Том другий. – Торонто: Гомін України, 1966. С. 21 - 39.
- 14.Карась А. Людина, суспільство, демократія у поглядах Томаша Масарика // Сучасність. – 2000. № 12. С. 135-144.
- 15.Шпорлюк Р. Шляхи формування нації і громадянського суспільства в пострадянських країнах. К.: Основи, 2001.
- 16.Shannon Vallor – The AI Mirror: How to Reclaim Our Humanity in an Age of Machine Thinking <https://doi.org/10.5817/pf24-2-39786>